

Molnár Dóra,¹ Szalkai Patrik²

Északi-sarki béke vagy háború?

Avagy mit mondanak az arktiszi stratégiák³

Arctic Peace or War?

Or What Arctic Strategies Say

Az Északi-sark térsége napjaink nemzetközi érdekütközéseinek egyik fontos régiójává kezd válni, ezért egyre több biztonságpolitikai kérdés merül fel vele kapcsolatban. A tanulmány az arktiszi államok speciális, az északi-sarki viszonyokat taglaló stratégiai dokumentumainak összehasonlító és elemző vizsgálata segítségével két fő kérdésre keresi és találja meg az igenlő választ. A hivatalos állami dokumentumok alapján igazolható egyrészt az, hogy az Arktisz egy önállóan értelmezendő és kezelendő régió, amelyre nem, vagy csak minimális mértékben hatnak más régiók konfliktusai. Másrészt az is egyértelmű, hogy Oroszország az arktiszi régióban sokkal inkább az együttműködés jeleit mutatja, sem mint agresszív szándékai volnának. Ez a békésnek mondható arktiszi légkör a nemzetközi szervezetek támogató tevékenysége nélkül természetesen nehezen lenne elképzelhető, az államok feletti szinttel azonban jelen tanulmány nem foglalkozik.

Kulcsszavak: Északi-sark, arktiszi államok, Oroszország, stratégia, béke, együttműködés

The Arctic region is to become an important region of international conflict of interests today, raising more and more security policy issues. The study seeks and finds an affirmative answer to two main questions through a comparative analysis of the Arctic states' special strategic documents on Arctic relations. It can be justified on the one hand that the Arctic is a region to be interpreted and managed on its own, which is not or only minimally affected by conflicts in other regions. On the other hand, it is also clear that Russia has been showing signs of cooperation in

¹ Adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Nemzetközi Biztonsági Tanulmányok Tanszék, e-mail: molnar.dora@uni-nke.hu

² Nemzetközi biztonság- és védelempolitikai mesterszakos hallgató, Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Nemzetközi Biztonsági Tanulmányok Tanszék e-mail: szpatrik141@gmail.com

³ A kézirat lezárásának dátuma: 2021. december 1.

the Arctic region rather than aggressive intentions. This peaceful Arctic atmosphere would, of course, be difficult to imagine without the supportive work of international organisations, however, the supranational level is not addressed in this study.

Keywords: Arctic region, Arctic states, Russia, strategy, peace, cooperation

1. Bevezetés

Az Arktisz a történelem során mindig olyan terület volt, amelyet az emberiség meg akart ismerni, majd később meg is akart hódítani. Sokáig azonban egyrészt elérhetetlennek bizonyult, másrészt túl nagy stratégiai vagy gazdasági értéket sem tulajdonítottak neki az államok. Manapság ez a tendencia megváltozni látszik. Ha napjainkban az Arktisz térsége felmerül, leggyakrabban az erőforrások, a területi viták és a növekvő katonai jelenlét kontextusában lehet róla hallani. Bár az arktiszi katonai jelenlét az elmúlt évtizedekben folyamatosan nőtt, a világ más térségeihez képest az Arktisz még mindig békésnek mondható, és tudományos körökben is viszonylagos konszenzus van azzal kapcsolatban, hogy nem valószínű konfliktus a térségben.⁴ Azonban a régió békéje ugyanúgy magyarázatra szorul, mint más régiók esetében az, hogy miért törnek ki konfliktusok. Egyfelől az Arktisz mint régió esetében olyan nagyhatalmak vannak viszonylag közel egymáshoz, akik egymás vetélytársai. A Bering-szoros két partján található az Amerikai Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció, és a két állam között mindössze 89 km távolság van. Továbbá az Arktisz az a régió, amelyre a legjobban hat napjaink égető kihívása, a klímaváltozás. A jég visszaszorulásával olyan gazdasági és katonai lehetőségek nyílnak meg a térség államai számára, amelyekről eddig álmodni sem mertek. Ennek következtében a verseny egyre erősödik a térségben. Számos területi vita van az államok között, és az érintettek jelentős összegeket költenek arra, hogy alátámasszák területi igényüket – ahogyan a hadseregük felkészítésére is, hogy sarkvidéki körülmények között is képesek legyenek szükség esetén harcolni.⁵

Az Arktisz lehetne a 21. század vadnyugata, azonban mégsem ezt látjuk. Ennek okai közt szerepel egyrészt az, hogy az Arktisz egy önállóan értelmezendő és kezelendő régió, amelyre nem, vagy csak minimális mértékben hatnak más régiók konfliktusai. Másrészt Oroszország az arktiszi régióban nem agresszorként lép fel, hanem együttműködésre törekszik. Harmadrészt pedig az arktiszi politikai környezet formálásában jelentős szerepet játszanak a nemzetközi szervezetek.

Jelen tanulmány az állami szintre fókuszál (a második szintet, a nemzetközi szervezetek vonatkozásait nem elemzi). E körben az arktiszi államok vonatkozó stratégiai dokumentumait kell elemezni, kiemelve azon megállapításokat, hogy a vizsgált államok milyen szerepet tulajdonítanak az Arktisznak és miként vélekednek Oroszországról. Több ország esetében rendelkezésre áll a krími válság előtti és utáni stratégiai dokumentum; így e körben összehasonlító elemzés is végezhető (lásd az *Állami stratégiák* című részt).

⁴ Grätz 2012; Käpylä–Mikkola 2013; Duxbury 2020.

⁵ Az arktiszi nemzetközi szervezetekről lásd az Arctic Center, University of Lapland összefoglalását: www.arctic-centre.org/EN/arcticregion/international

Az Arktisz mint önálló régió létét egy külső konfliktus segítségével igazoljuk annak vizsgálata segítségével, hogy egy Arktiszon kívüli külső konfliktus milyen hatással van az államok közötti kapcsolatokra. Ez a régió kívüli konfliktus a krími válság. A választásunk azért erre a válságra esett, mert a konfliktusban egy arktiszi állam (Oroszország) is érintett, az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) és annak tagországai – amelyek közül több arktiszi államként is definiálja magát – pedig hevesen elleneztek az orosz lépéseket és azokat a nemzetközi jogba ütköző cselekedeteknek minősítették. Ezért napjaink konfliktusai közül a krími válság az, amely a legnagyobb valószínűséggel befolyásolhatja az Arktiszt és annak biztonságpolitikai jövőjét.

A jövő számos újdonságot hoz a térségben, elsősorban a klímaváltozásnak köszönhetően. Erre már most készülnek az államok, és lépéseik, hozzáállásuk jól tükröződik a stratégiai dokumentumaikban. Ezért a továbbiakban az arktiszi államok vonatkozó stratégiáit vizsgáljuk meg a fenti két tétel igazolására.

2. Állami stratégiák

Az elemzés a nyolc arktiszi állam⁶ arktiszi stratégiájának vizsgálatára irányul. A stratégiák elemzését az alábbi kérdésekre fókuszálva végezzük el:

- Az adott állam miként értékeli az Arktisz biztonsági helyzetét?
- Milyen fenyegetéseket észlel?
- Ezek a fenyegetések hogyan változnak 2014 után?
- A militarizáció mekkora szerepet kap a stratégiákban?

A stratégiák elemzése során minden esetben központi kérdésként vizsgáljuk, hogy az adott állam miként gondolkodik Oroszországról, ugyanakkor a további bilaterális kapcsolatokat nem elemezzük. Ennek oka egyrészt az, hogy mindegyik állam NATO-tagállam, így kizárható közöttük a katonai konfrontáció, másrészt pedig annak igazolásához vagy cáfolatához, hogy beszélhetünk-e különálló régióról az Arktisz kapcsán, az államok Oroszországgal ápolt kapcsolatának van döntő jelentősége.

2.1. Norvégia

Norvégia miniszterelnöke 2013 és 2021 között Erna Solberg, a konzervatív párt elnöke volt. A *Norvégia Arktiszi Szakpolitikája* című dokumentumot már a krími válság után adták ki 2014 novemberében,⁷ tehát az már tükrözi az ukrán válságot követő biztonságpolitikai változásokat. Norvégia militarizáló államnak tekinthető, bár stratégiájában konkrét stratégiai pillér nem foglalkozik a katonai szerepvállalás növelésének kérdésével. A stratégia külön nevesíti Oroszországot és vele összefüggésben a katonai szerepvállalás fontosságát, de hozzáteszi, hogy a cél az Oroszországgal

⁶ A nyolc arktiszi állam a következők: Norvégia, Dánia, Svédország, Izland, Finnország, Kanada, Amerikai Egyesült Államok, Oroszországi Föderáció.

⁷ Norway's Arctic Policy 2014.

való együttműködés. Ugyanakkor figyelemreméltó, hogy Norvégia növeli a katonai határállomások számát Norvégia és Oroszország között, valamint a fegyveres erők egyik fő feladatuként nevesíti a norvég–orosz határ ellenőrzését. A militarizáló attitűdöt az is bizonyítja, hogy Norvégia 52 darab F-35-ös vadászgépet rendelt az Egyesült Államoktól.⁸

Norvégia azonban végső soron Oroszországgal szeretne együttműködni, bár megközelítésmódját még mindig az óvatosság jellemzi. Az együttműködésre való hajlandóságot az is mutatja, hogy 2011-ben a két országnak sikerült lezárni egy 44 éves területi vitát, amely még 1974-ben kezdődött a Barents-tengeren lévő határt illetően. Az érintett terület 175 000 km², és igen jelentős mind stratégiai, mind gazdasági szempontból. Stratégiailag azért fontos, mert ezen a területen keresztül érhető el Oroszország egyetlen egész évben jégmentes kikötője, Murmansk és ez a bejárata az Északi Tengeri Útnak is. Gazdaságilag pedig azért fontos, mert orosz számítások szerint 5,8 trillió m³ kinyerhető gázkészlet és további 2,7 milliárd hordónyi olajkészlet található a térségben.⁹

2021-ben, továbbra is konzervatív irányítás alatt, Norvégia kiadta legfrissebb arktiszi stratégiáját, a *Norvég Kormány Arktiszi Szakpolitikáját*.¹⁰ Ez a stratégia sokkal komorabb biztonsági helyzetet vázol fel, mint bármelyik kanadai, vagy akár a 2014-es norvég dokumentum. A stratégia kiemelt helyen foglalkozik Oroszországgal. Egyfelől kiemeli, hogy az elmúlt 30 évben az orosz–norvég kapcsolatok jelentősen fejlődtek számos területen, úgymint halászat, kutatás, környezetvédelem, kutató-mentő tevékenységek, nukleáris biztonság, egészség, oktatás, üzleti élet, energia, kultúra és az óslakosokat érintő ügyek, valamint négy bilaterális bizottság is létrejött a halászat, a nukleáris biztonság, a gazdasági kooperáció és a környezetvédelem terén. Azonban a stratégia azt is kiemeli, hogy a krími válság miatt Norvégia felfüggesztette a bilaterális katonai együttműködést Oroszországgal, a tengeri biztonság, a légtérvédelem és az északi stabilitást érintő ügyek kivételével. Az Összhaderőnemi Norvég Főparancsnokság és az Orosz Északi Flotta közötti közvetlen kapcsolat ugyanakkor megmaradt, és továbbra is együttműködik az orosz és a norvég parti őrség, a határőrség és a kutató-mentő műveletek résztvevői. Fenntartották továbbá a *Tengeri Incidensek Egyezmény*¹¹ mechanizmusait is, és tárgyalnak annak továbbfejlesztéséről.¹² Ez a tárgyalás idén, 2021-ben sikerrel zárult, a felek több kérdésben is megállapodtak. Ez a megállapodás a területi vizektől 12 tengeri mérfölddel távolabbi hajókat és katonai repülőket érinti, valamint egyéb átláthatóságot erősítő intézkedéseket is elfogadtak.¹³ A stratégia ezenkívül kiemeli, hogy 2019-től orosz és norvég felső katonai vezetők között közvetlen kommunikációs csatornákat hoztak létre, majd az Oroszországgal történő katonai együttműködést

⁸ Dennis 2019.

⁹ Moe–Fjaertoft–Øverland 2011. 150.

¹⁰ The Norwegian Government's Arctic Policy. 2021.

¹¹ A Tengeri Incidensek Egyezményt 1989-ben kötötte meg Norvégia és a Szovjetunió, célja a félreértések elkerülése által, hogy protokollokat teremtsen az ütközések elkerülésére, távolságtartásra, hajók megfigyelésére. Az egyezmény továbbá betiltotta a támadások szimulálását és a hajóformációk zavarását. Lásd Lukasz–Frear–Raynova 2016.

¹² The Norwegian Government's Arctic Policy. 2021. 19.

¹³ O'Dwyer 2021.

taglaló részt a stratégia azzal zárja, hogy „a jelen helyzetben kiemelten fontos tovább folytatni ezt a fajta érintkezést a védelem területén”.¹⁴

A 2021-es stratégia azonban korántsem csak az Arktisz biztonságpolitikai elemzésével foglalkozik, hiszen az csak egy fejezet a nyolcból. A nemzetközi rendszert illetően kiemeli, hogy az Arktisz békés régió, ahol az államok hajlandóságot mutatnak az együttműködésre, és nézeteltéréseiket a nemzetközi jog elvei mentén oldják meg.¹⁵

Szemben a kanadai–orosz kapcsolatokkal, Norvégia esetében stratégiai szinten is megjelenik a 2014-es ukrán konfliktus okozta törés a két ország kapcsolatában. Ez esetben tehát azt láthatjuk, hogy egy külső konfliktus közvetlen hatással volt a régióra és annak biztonságára, amelyben két tényező is szerepet játszott. Egyfelől Norvégia és Oroszország egymással határos államok, ami magyarázatot adhat arra, hogy Norvégia miért reagált érzékenyebben a krími válságra, ugyanakkor – ahogyan a stratégia is kiemeli – még a válságot követően sem szűnt meg a két ország közötti katonai együttműködés, és a feleknek sikerült újabb megállapodást is kötniük (mint ahogyan azt a Tenger Incidensek Egyezmény kapcsán láttuk). Tehát a tanulmány elején szereplő állítást, miszerint a régió stabilitását nem, vagy csak kis mértékben befolyásolja külső konfliktus, a norvég–orosz katonai együttműködés gyengülése sem cáfolja meg, hanem éppen ellenkezőleg: erősíti, mivel bár a konfliktus hatása kimutatható volt, de a visszarendeződés jelei már most láthatóak.

2.2. Dánia

A 2011-es *Dán Királyság Stratégiája az Arktiszra 2011–2020* című dokumentum¹⁶ a Lark Løkke Rasmussen miniszterelnök és Lene Espersen külügyminiszter és miniszterelnök-helyettes által vezetett kisebbségi kormányhoz köthető, amely a Liberális Szövetségből és a Konzervatív Néppártból állt. Dánia a stratégiája szerint szintén növeli katonai jelenlétét a térségben, és a hadsereggel kapcsolatban négy új kezdeményezést ír elő: egy összhaderőnemi arktiszi parancsnokság létrehozása, az arktiszi műveletek végrehajtásához szükséges képességek megteremtése az Arktiszi Reagáló Erő¹⁷ létrehozásával, kockázatelemzések készítése a környező vizeken lévő forgalomnövekedéssel kapcsolatban és végül 2014-re egy átfogó elemzés készítése a katonaság jövőbeli feladatairól. Emellett a stratégia azt is rögzíti, hogy Dánia a szuverenitás érvényesítését a hadsereg elsődleges feladatának tekinti. A dán stratégiánál is ki kell emelni, hogy megemlíti az Oroszországgal való együttműködés fontosságát. A dán–orosz kooperáció kapcsán a stratégia felveti a tudományos együttműködésnek, az információcserének a fenntartható fejlődéssel összefüggésben, valamint a védelmi erők együttműködésének lehetőségét is. Ezzel Dánia újabb példa arra, hogy a militarizálás megfér a kooperációkereséssel. A 2011-es stratégia felülvizsgálata jelenleg is folyamatban van, és várhatóan még 2021-ben megjelenik a következő tíz évre vonatkozó dán dokumentum. 2018-ban a dán kormány *Védelmi Megállapodás*

¹⁴ The Norwegian Government's Arctic Policy. 2021. 19.

¹⁵ The Norwegian Government's Arctic Policy. 2021. 11.

¹⁶ *Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011–2020*. 2011.

¹⁷ Arctic Response Force.

2018–2023 címmel a többi ellenzéki párttal (Szociáldemokrata Párt, Dán Néppárt és a Szociál-Liberális Párt) egy teljes politikai spektrumot átfogó megállapodást kötött,¹⁸ amely a dán haderő fejlesztési irányait határozza meg 2023-ig. A teljes dokumentum elemzése túlmutat a tanulmány keretein, ezért itt csak az Arktiszt érintő kérdésekre térünk ki. A megállapodás mindössze egyszer említi Oroszországot – mint a NATO keletről érkező kihívását – a globális biztonsági helyzet elemzéséről szóló részben. Az Arktisszal összefüggésben a dokumentum megjegyzi, hogy az a klímaváltozás által érintett olyan terület, ahol megnőtt az aktivitás, majd külön kitér a jövőbeli dán arktiszi katonai szerepvállalásra. A dokumentum szerint a jövőben geopolitikailag fel fog értékelődni a régió, azonban a dán cél az, hogy a régióban továbbra is békés viszonyok uralkodjanak.¹⁹

2.3. Svédország

A 2011-es svéd stratégia a Fredrik Reinfeldt liberális konzervatív koalíció (Mérsékelt Párt, Centralista Párt, Liberális Néppárt, Kereszténydemokraták) kisebbségi kormányához köthető. A *Svédország Arktiszi Stratégiája* szerint: „Svédországnak hangsúlyoznia kell azt a megközelítést, amely a biztonságot a legtágabb értelemben kezeli, és amely civil eszközöket használ katonaiak helyett.”²⁰ A biztonságpolitikai helyzettel kapcsolatban kiemelte, hogy a kihívások elsősorban nem katonai jellegűek, hanem a klímaváltozás következtében inkább környezeti. A stratégia bár számos ponton említi Oroszországot, nem mint fenyegetést, hanem mint egyet a többi arktiszi állam közül.

A 2020-ban kiadott *Svédország Arktiszi Stratégiája* című stratégia már a szociáldemokrata Stefan Löfven nevéhez kötődik.²¹ A dokumentum a katonai erő alkalmazásával kapcsolatban úgy fogalmaz, hogy: „A kormány folytatja Svédország katonai képességeinek erősítését, hogy ütőképes legyen az ország északi területein és a szomszédos területeken.” A megfogalmazáson enyhít egy másik kitétel, miszerint a kormány azon fog dolgozni, hogy az Arktisz továbbra is olyan régió maradjon, ahol jól működő nemzetközi együttműködés van, és az államok a nemzetközi jogot tiszteletben tartják, beleértve a tengeri jogot is. Eltér a 2011-es és 2020-as stratégia között a biztonsági kihívások értelmezése. Míg 2011-ben a svéd stratégia szerint a biztonsági kérdések a térségben nem katonai jellegűek, addig a 2020-as stratégia már a fegyverkezési verseny kockázatát látja a térségben, és a katonai szerepvállalás fontosságának növekedését hangsúlyozza. A 2020-as stratégia kiemeli, hogy bár a nyugati államok és Oroszország kapcsolata az utóbbi években romlott, az Arktiszi Tanács működését továbbra is a konstruktív lelkület és a kooperáció jellemzi, és jó az együttműködés Oroszországgal, különösen olyan területeken, mint a környezeti kérdések az Arktiszi Tanácsban, a Barents-kooperációban és bilaterális alapon is. Az orosz fegyverkezést a stratégia az orosz területek védelmének tulajdonítja, nem tekinti fenyegetésnek. A svéd stratégiában negyvenhétszer szerepel Oroszország neve, azonban egyetlen

¹⁸ *Defence Agreement 2018–2023*. 2018.

¹⁹ *Defence Agreement 2018–2023*. 2018. 10.

²⁰ *Sweden's Strategy for the Arctic Region*. 2011. 23.

²¹ *Sweden's Strategy for the Arctic Region*. 2011.

egy esetben sem mint fenyegetés – még a militarizációval összefüggésben sem. Ezek a megállapítások egyértelműen igazolják, hogy az arktiszi régió képes függetlenül működni a világ többi részétől.

2.4. Izland

Izland tekintetében stratégiai dokumentum helyett egy határozat szolgál iránymutatásul. 2011-ben a Jóhanna Sigurðardóttir miniszterelnök által vezetett Szociál Demokrata Szövetség és a Bal-Zöld Mozgalom alkotta koalíció adta ki a *Parlamenti Határozat Izland Arktiszi Szakpolitikájáról* című dokumentumot.²² A szakpolitika 12 elve közül az egyik (9.) kijelenti, hogy Izland a militarizáció minden formáját ellenzi, és a biztonságot csak civil eszközökkel szabad és kell garantálni. Mindez egyébként következik abból az évtizedekre visszanyúló izlandi megközelítésből, hogy Izland bár NATO-tagország lett, a szervezet katonai szárnyában csak megfigyelőként vesz részt.²³

2.5. Finnország

Finnország esetében szintén jól kirajzolódik az ukrán válság előtti és utáni hozzáállásbeli különbség. 2013-ban a Jyrki Katainen miniszterelnök által vezetett jobbközép kormány kiadta a *Finnország Stratégiája az Arktisz régióra 2013* című dokumentumot,²⁴ amelyben a holisztikus megközelítés jegyében a gazdaságnak, az oktatásnak és a környezetnek tulajdonít nagyobb szerepet. Az arktiszi stabilitást illetően a hangsúlyt a felkészültségre kell helyezni, és fontos a szoros együttműködés a hatóságok, az ipar, a nem kormányzati szervezetek és a lakosság között. A stratégia kevés figyelmet fordít a biztonság katonai aspektusára. Rögzíti, hogy katonai konfliktus a régióban nem valószínű, és Oroszországról is csak a kooperáció kapcsán ejt szót. Más katonai kérdés fel sem merül ebben a stratégiában.

A Sanna Marin miniszterelnök és a Szociáldemokrata Párt által vezetett kormány 2021-ben adta ki az ország új stratégiai dokumentumát *Finnország Stratégiája az Arktisz Szakpolitikára* címmel.²⁵ Ez a dokumentum már egészen más szellemben íródott, amelyet jól mutat az is, hogy míg a 2013-as stratégia mindössze egy oldalt szentelt a biztonságpolitikai kérdéseknek, addig a 2021-es stratégia rögtön a célok ismertetését követően közel tíz oldalon keresztül elemzi az aktuális biztonsági helyzetet. A stratégia kiemelten foglalkozik Oroszországgal is, hangsúlyozva, hogy Oroszország közvetlenül befolyásolta a szomszédos régió biztonsági helyzetét Krím illegális annektációjával és rámutatva arra, hogy Oroszország növeli katonai jelenlétét az Arktiszon annak érdekében, hogy gazdasági érdekeit és az északi-tengeri útvonalat megvédje. Ennek az lett a következménye, hogy az Egyesült Államok, Kanada és az európai NATO-tagországok szintén növelték katonai jelenlétüket és a katonai válaszdási

²² A Parliamentary Resolution on Iceland's Arctic Policy. 2011.

²³ *Iceland and NATO* é. n.

²⁴ *Finland's Strategy for the Arctic Region*. 2013.

²⁵ *Finland's Strategy for Arctic Policy*. 2021.

képességüket az északi területeken. Ez tipikusan a Herz által leírt biztonsági dilemma, amely során mintegy spirális folyamatként az egyik állam katonai lépései maguk után vonják a térség más államainak hasonló válaszlépéseit.²⁶ Ugyanakkor a stratégia azt is kiemeli, hogy a regionális együttműködés erősödött az előző stratégia kiadása óta, és cél, hogy a jövőben bilaterális alapon Oroszországgal is szorosabb legyen a kooperáció. A tekintetben nincs eltérés a 2013-as stratégiához képest, hogy az aktuális dokumentum sem fektet különösebb hangsúlyt a katonai kérdésekre, ugyanis a stratégia négy központi prioritásként a klímaváltozást, a lakosok jólétét és az őslakosok jogainak védelmét, az arktiszi szaktudást, valamint az infrastruktúra és logisztika kérdésköreit jelöli meg.²⁷

Tehát bár a 2021-es stratégia észleli a biztonsági környezet 2014 óta bekövetkezett változását, ezt nem tekinti olyan mértékűnek, hogy fenyegetésként észlelje és a prioritások közé emelje, akár erőforrásokat is hozzárendelve.

2.6. Kanada

A krími válságot megelőző Arktiszt érintő kanadai stratégia a *Kanada Északi Stratégiája: Északunk, Örökségünk, Jövőnk* című dokumentum.²⁸ A stratégiát 2009-ben adták ki, amikor Kanada miniszterelnöke a konzervatív Stephen Harper volt. Az ő megfogalmazása szerint: „Az első és legfontosabb prioritása a mi északi stratégiánknak az arktiszi szuverenitásunk védelme.”²⁹ Ez a gondolatmenet a stratégiában is megjelenik: négy pillére közül egy csak az arktiszi szuverenitás gyakorlásáról szól.³⁰ Ennek keretében foglalkozik a stratégia a katonai jelenlét növelésével, valamint az infrastruktúra és esz-közpark fejlesztésével. Kiemeli a szárazföldi, tengeri és légi járőrözés fontosságát, valamint stratégiai feladatnak tekinti szárazföldön a Rolute-öbölben található Katonai Kiképző Központ létrehozását, a Kanadai Ranger-ek,³¹ valamint tengeren mélytengeri kikötők, üzemanyag-létesítmények és új jégtrökök szolgálatba állítását a parti őrség számára. Az ország más államokkal is együtt kíván működni, és Oroszországot sem tekinti fenyegetésnek. Oroszországot csak a közös kutatási együttműködés, a közös kisebbségjogi memorandum aláírása és az ilulissati deklaráció kapcsán említi meg.

A legfrissebb kanadai stratégia, amely az Arktisszal foglalkozik, a 2019-ben kiadott *Kanada Arktiszi és Északi Szakpolitikai Keretrendszer*³² és a hozzá tartozó *Kanada Arktiszi és Északi Szakpolitikai Keretrendszer Nemzetközi Fejezete*.³³ Ezt a stratégiát már nem a korábbi konzervatív vezetés adta ki, hanem a Liberális Párt és a Justin Trudeau által fémjelzett adminisztráció. Nagy változás a tíz évvel korábbi dokumentumhoz

²⁶ Herz 1950. 157–180.

²⁷ Részletesen lásd a stratégiában: *Finland's Strategy for Arctic Policy*. 2021.

²⁸ *Canada's Northern Strategy: Our North, Our Heritage, Our future*. 2009.

²⁹ CBC News 2010.

³⁰ A további három pillér: a társadalmi és gazdasági fejlődés promótlása, környezeti örökség védelme, valamint az északi kormányzás fejlesztése és promótlása.

³¹ Olyan, elsősorban őslakosokból álló tartalékos erő, akik lakhelyükön maradhatnak olyan távoli, északi régiókban, ahova a kanadai katonai erő nehezen, vagy egyáltalán nem tud eljutni.

³² *Canada's Arctic and Northern Policy Framework*. 2019.

³³ *Canada's Arctic and Northern Policy Framework*. International Chapter. 2019.

képest a szuverenitás és a térség katonai megerősítésének háttérbe szorulása, amely helyét a 2019-es keretrendszerben az őslakosok és a kormány velük ápolta kapcsolata veszi át. A stratégia kiemeli, hogy „robusztus szabályok, normák és intézmények vannak, amelyek irányítják a nemzetközi ügyeket”. Mindezt konkretizálva, az Arktiszi Tanácsot, az Arktiszi Parti Órség Fórumot, az Arktiszi Gazdasági Tanácsot, számos ENSZ szervezetet, kiemelve a Nemzetközi Tengerészeti Szervezetet értve ezalatt. A jogi keretrendszert illetően az ENSZ Tengerjogi Egyezménye (UNCLOS) mellett a jogi kötőerővel bíró Arktiszt érintő nemzetközi megállapodásokat és a bilaterális megállapodásokat emeli ki a dokumentum. A stratégia csak korlátozottan foglalkozik a haderővel, és Oroszországot is csak egyszer említi az Inuit Sarkkörü Tanács alapítása kapcsán, ott is csak lábjegyzetben.³⁴

A stratégia nyolc célkitűzést rögzít, amelyek kivétel nélkül a békés és együttműködésen alapuló kapcsolatokat szorgalmazzák. Látható, hogy a biztonság katonai aspektusa kevés szerepet kap a stratégiában; helyette egy olyan civil megközelítést alkalmaz, amelyben a nemzetközi jog és az őslakosokkal való együttműködés élvez elsőbbséget.

A nemzetközi fejezet a stratégiában megfogalmazott célokat nemzetközi kontextusban vizsgálja. A rövid helyzetértékelést követően előbb az Arktiszi Tanács, majd a „robusztus” arktiszi nemzetközi rendszer többi tagjának szerepét vizsgálja meg. A stratégia kiemeli, hogy a régió geopolitikailag igen fontos, és jelentősége az arktiszi vizek klímaváltozás hatására bekövetkező könnyebb elérhetősége okán még tovább fog növekedni. A stratégia célul tűzi ki, hogy az amerikai–kanadai bilaterális találkozókat rendszeresítsék, és új alapokra helyezték az orosz–kanadai kapcsolatokat is az őslakosok, a tudományos együttműködés, a környezetvédelem, a szállítás és a kutató–mentő tevékenységek kapcsán, hiszen közös érdekek, prioritások és kihívások vezérik Kanadát és Oroszországot.³⁵

Megállapíthatjuk, hogy míg a 2009-es kanadai stratégia erősen realista alpra építkezett, addig a tíz évvel későbbi stratégiát mintha maga Joseph Nye diktálta volna, olyan erősen érződik a más, liberálisabb politikai háttér és meggyőződés. Mindez visszatükröződik a két stratégia biztonságpolitikai megközelítésében is. A 2019-es, liberális megközelítés teljes mértékben tisztában van a térség geopolitikai jelentőségével és a klímaváltozás geopolitikára gyakorolt hatásával, amelyet nemcsak sejtet, hanem szövegszerűen is rögzít. Ugyanakkor ennek ellenére Kanada nem érzi úgy, hogy Oroszország rá nézve fenyegetést jelente, és elkötelezett az Oroszországgal való széles körű együttműködésre. E tekintetben tehát a krími válság nem befolyásolta Kanada biztonságpercepcióját a régió biztonságpolitikai kihívásait és elsősorban a lehetséges orosz fenyegetést illetően.

³⁴ *Canada's Arctic and Northern Policy Framework*. 2019. 15.

³⁵ *Canada's Arctic and Northern Policy Framework*. 2019.

2.7. Az Amerikai Egyesült Államok

Az Egyesült Államokban az adminisztrációváltás változásokat hozott az arktiszi szakpolitikával kapcsolatban is. A Bush- és az Obama-adminisztráció még nem fordított különösebb figyelmet a térségre, és elhanyagolta az infrastrukturális és katonai fejlesztéseket is.³⁶ A Védelmi Minisztérium 2011-ben kiadott jelentése még úgy fogalmazott, hogy nem valószínű fegyveres konfliktus a térségben az előrelátható jövőben és a már meglévő infrastruktúra megfelelő a rövid- és középtávú nemzetbiztonsági érdekeknek.³⁷ Az Obama-adminisztráció 2013-ban adta ki a *Nemzeti Stratégia az Arktiszi Régióhoz* című stratégiai dokumentumot.³⁸ A stratégia a régiót konfliktusmentes övezetnek tekinti, ahol a nemzetek felelősen együttműködnek a bizalom és a kooperáció jegyében. A stratégia Oroszországgal sem foglalkozik külön, mindössze az Arktiszi Tanáccsal kapcsolatban egy lábjegyzetben tesz róla említést. A stratégia – hasonlóan a fent elemzett dokumentumokhoz – kiemeli az éghajlatváltozás régiót érintő jelentős hatását és ennek következményeként az új kereskedelmi és gazdasági lehetőségek megnyílását. Ebben a gyorsan változó arktiszi környezetben az Egyesült Államok három fő célt kíván elérni: a saját nemzeti érdekeinek érvényesítését, a régió felelősségteljes kezelését és a nemzetközi együttműködés erősítését.³⁹

A Trump-adminisztráció elsősorban biztonságpolitikai és gazdasági szempontból közelített a régió felé, így annak jelentősége elkezdett felértékelődni. Megkezdődött a jégtörő flotta felállítása,⁴⁰ kilátásba helyeztek szabad navigációs műveleteket⁴¹ az Arktiszon, valamint felmerült a katonai jelenlét növelése és az infrastruktúra fejlesztése a Bering-tengeren.⁴² 2019-ben a Védelmi miniszterhelyettesi Iroda⁴³ kiadta a *Védelmi Minisztérium Arktiszi Stratégiája* című dokumentumot,⁴⁴ amely a biztonsági környezetet komplexen ábrázolja. Egyfelől kiemeli, hogy az együttműködésnek már hagyománya van a térségben és az azonnali konfliktus kitörésének esélye alacsony, ugyanakkor felhívja a figyelmet számos olyan stratégiai tendenciára, amelyek veszélyeztethetik az Egyesült Államok érdekeit és ronthatják a régió stabilitását. A kulcsdinamikák, amelyek meghatározzák a régiót a következők:

- a fizikai környezet megváltozása;
- multilaterális együttműködés a közös érdekek és kihívások mentén;
- az arktiszi tengeri útvonalak státusza;
- növekvő katonai aktivitás;
- az arktiszi kormányzás manipulálása gazdasági erő által (Kína).

Kínával kapcsolatban a stratégia kiemeli, hogy bár nincs területi igénye a régióban, mégis részt akar venni az arktiszi kormányzásban, és az Egy Öv Egy Út kezdeményezés

³⁶ Holland 2014.

³⁷ U.S. Department of Defense 2011.

³⁸ Obama 2013.

³⁹ Obama 2013. 2.

⁴⁰ Trump 2020.

⁴¹ Freedom of Navigation Operation (FONOP).

⁴² Micallef 2020.

⁴³ Office of the Under Secretary of Defense.

⁴⁴ U.S. Office of the Under Secretary of Defense 2019.

részeként stratégiai gondolkodásának részét képezi a térség, összekötve az arktiszi stratégiáját a szélesebb stratégiai céljaival. (Nem véletlen, hogy 2018-ban Kína kiadta első arktiszi stratégiáját.) Az amerikai stratégia jelentős hangsúlyt fektet a haderő szerepére – nem meglepő módon, mivel azt a Védelmi Minisztérium adta ki. A dokumentum megjegyzi, hogy bár Kína „Arktisz közeli állam” jelzővel illeti magát, az Egyesült Államok nem ismeri el, hogy létezne ilyen kategória. A stratégia attól tart, hogy Kína alá fogja aknázni a régió nemzetközi normáit, és jelentős kockázata van annak, hogy a globálisan ismert ragadozó gazdasági viselkedése az Arktiszon is meg fog jelenni. Mégis, ami jelentős változás a 2013-as stratégiához és a legtöbb más északi állam arktiszi stratégiájához képest is, az az, hogy a dokumentum Oroszországot (Kína mellett) központi helyen kezeli. Azt az állítást, hogy a térségben növekszik a katonai aktivitás, elsősorban az orosz tevékenységekből vezeti le, és leszögezi, hogy Oroszország kihívást jelent a szabály alapú arktiszi régióra, mivel szabályozni akarja az északi-tengeri útvonalat. Az orosz (és kínai) kihívásra válaszul a stratégia az arktiszi gyakorlatok, képzések növelését és az infrastruktúra fejlesztését tűzte ki célul.⁴⁵

A stratégia továbbá három pontban határozza meg az Egyesült Államok érdekeit a régióval kapcsolatban. Egyrészt az Arktiszt mint szülőföldet értelmézi, és úgy véli, hogy ezen a területen szuverén módon gyakorolhatja jogait – így joga van a terület megvédéséhez is. Továbbá az Arktisra mint közös régióra tekint, ami azt is jelenti, hogy a régióban közös érdekek vannak a biztonságot és stabilitást illetően, az Egyesült Államoknak pedig késznek kell lennie, hogy az európai és indiai-csendes-óceáni erőegyensúly fenntartása érdekében az Arktiszon is képes legyen beavatkozni. Harmadrészt pedig abból indul ki, hogy az Arktisz a stratégiai versengés területe, ezért az Egyesült Államoknak az az érdeke, hogy továbbra is fent tudja tartani a globális erőketitési képességét, a hajózás és a repülés szabadságát, miközben korlátozza a kínai és az orosz törekvéseket, hogy stratégiai érdekeiket kényszerítő erővel érvényesítsék a régióban.

Ez a stratégia jelentősen eltér a többi vizsgált dokumentumtól. Hasonlóság ugyan, hogy felismeri: az Arktisz régióját a kooperáció és a nemzetközi jog alapú konfliktusmegoldás jellemzi, ahol az államok közötti fegyveres konfliktus esélye a jövőben is alacsony lesz; ugyanakkor más stratégiákkal ellentétben az amerikai dokumentum már globális perspektívából tekint a régióra, amit mi sem bizonyít jobban, mint a stratégia következő mondata: „Az északi-sarkvidéki fejlemények magukban hordozzák annak lehetőségét, hogy közvetlenül vagy közvetve korlátozzák az amerikai Védelmi Minisztérium globális erőketitési képességét, távolabbra tekintve pedig hatással legyenek a Kínával és Oroszországgal az indiai-, csendes-óceáni térségben, valamint az Európában folytatott versengéssel összefüggő amerikai stratégiai célokra.”⁴⁶

2.8. Oroszország

Oroszország szakpolitikáját a dokumentumok elérhetősége és a nyelvi korlátok miatt másodlagos források alapján dolgoztuk fel. Az orosz álláspontot jól tükrözi a 2008-as

⁴⁵ U.S. Office of the Under Secretary of Defense 2019. 6., 9.

⁴⁶ U.S. Office of the Under Secretary of Defense 2019. 6.

Az *Orosz Föderáció Állami Szakpolitikájának Alapjai az Arktiszon*⁴⁷ című stratégiában megfogalmazott vélemény az arktiszi kooperációról: „aktív interakciókat kell folytatni a szub-arktiszi államokkal a tengeri határokkal kapcsolatban a nemzetközi jog normáinak, a kölcsönös megállapodások és az Orosz Föderáció érdekeinek figyelembe vételével.”⁴⁸ Az orosz álláspont lényege tehát az, hogy bár Oroszország nyitott a sarki államokkal való együttműködésre, azonban a lépéseit minden esetben az orosz érdekek fogják vezérelni. Ez akár jelenthet jövőbeli konfrontációt is, bár ennek lehetőségére nyíltan még maga Medvedyev elnök sem tért ki. Hogy melyek az Orosz Föderáció érdekei, azt maga a stratégia pontosan nevesíti:

- az Arktisz mint erőforrásbázis, amely megoldást nyújt Oroszország gazdasági és társadalmi problémáira;
- fenntartani a békét és az együttműködést az Arktiszon;
- az Arktisz egyedi ökológiai jellegzetességeinek fenntartása;
- az északi-tengeri útvonal mint egyedüli szállítási útvonal az Arktiszon.

Összehasonlítva a 2008-ban elfogadott 2020-ig érvényes alapelveket a 2020-ban elfogadott 2035-ig érvényes alapelvekkel megállapítható, hogy gazdasági szempontból nincs változás a két dokumentum között, és továbbra is központi stratégiai elem a béke és az együttműködés fenntartása. Ugyanakkor a 2020-as dokumentumban új elemként jelenik meg a szuverenitás biztosítása. A fogalom azonban nem mást takar, mint az előző stratégiai dokumentumban is már ismertetett célok összességét, így további katonai és civil modernizációra számíthatunk a jövőben is.⁴⁹ Oroszország szigorította a vizein áthaladó katonai és polgári hajókra vonatkozó előírásokat. 45 nappal a tervezett út előtt meg kell adni a hajó nevét, a hajózás célját, útvonalát és a hajózás időtartamát. Emellett a fedélzeten legalább egy orosz pilótának is tartózkodnia kell, és Oroszország fenntartja a jogot, hogy az északi tengeri útra való belépést bármikor megtagadja. Az új előírások oka részben a megnövekedett tengeri forgalom, de fontosabb az az orosz érdek, hogy Oroszország továbbra is képes legyen fenntartani a kereskedelmi hajózás feletti ellenőrzést.⁵⁰ Az orosz hadgyakorlatok továbbra is gyakoriak a térségben, 2018 óta a gyakorlatok során már éles lőszert is használnak.⁵¹

Az orosz stratégia kapcsán értelemszerűen nem az Oroszországról alkotott véleményt lehet vizsgálni, hanem az ország viszonyulását a többi arktiszi államhoz. Annak ellenére, hogy a tanulmányban Oroszországot kooperáló államként jellemezzük, nem lehet figyelmen kívül hagyni az elmúlt évek orosz törekvését az Arktisz (újra) militarizálására. 2007-ben Vlagyimir Putyin elrendelte a Jeges-tenger feletti járőrözést, aminek következtében stratégiai bombázók (Tu-95, Tu-160, Tu-22M3) jelentek meg a térségben.⁵² A Kola-félszigeten állomásozó Északi Flotta jelentős fejlesztéseken esett át az elmúlt években elsősorban a tengeralattjáró-flotta tekintetében, a nukleáris elrettentés növelése céljából. 2008-ban Oroszország bejelentette, hogy ismét

⁴⁷ Medvedev 2008.

⁴⁸ Oroszról angolra fordította az Arctic Knowledge Hub, angolról magyarra pedig a szerzők.

⁴⁹ Klimenko 2020.

⁵⁰ Staalesen 2019.

⁵¹ Nilsen 2019.

⁵² Piffero Spohr 2013. 44.

hadihajók fognak járőrözni a Jeges-tengeren.⁵³ Oroszország emellett kifejlesztett egy arktiszi körülmények között is (-30 Celsius foktól 55 fokig) működőképes drónt, amely képes vízfelületen is landolni és onnan felszállni. Hivatalosan mentő szerepeket szán nekik, azonban egy ilyen technológiának katonai implikációi is könnyen lehetnek.⁵⁴

Mindezt figyelembe véve az orosz katonai építkezést nem lehet és nem szabad provokációnak értelmezni. Ennek főként geopolitikai okai vannak, és a gyakorlati tendencia sem ezt támasztja alá. Geopolitikai szempontból vizsgálva az országot, Oroszország legnagyobb előnye, amely megvédte 1812-ben Napóleontól, majd a második világháborúban Németországtól, a stratégiai mélysége. Egy európai államnak Oroszország legyőzéséhez mélyen be kellene hatolnia az ország területére. Ahogy a történelmi példák igazolják, saját korszakuk legerősebb hadseregei is belebuktak ebbe a vállalkozásba. A nyugati fenyegetés mellett számolni kellett a délivel is. A Kaukázus vonulatai mögött Oroszország területét nyílt síkságok uralják, többek közt Grúzia ezért is volt kiemelten fontos Oroszországnak 2008-ban, hiszen az amerikai befolyás megjelenése jelentősen megváltoztatta volna az orosz geopolitikai helyzetet. Amire viszont nem volt eddig példa, az az északi fenyegetés. Az Arktisz kiemelt szerepet élvez az orosz gazdaságban. Az Északi-sarkvidék adja az orosz földgáztermelés 91%-át, az ország feltárt földgázkészletének 80%-át, a tengerpart menti szénhidrogénkészleteinek 90%-át, valamint érlelőhelyének nagy részét.⁵⁵ Továbbá a térségben bányásznak sárgarezet, ónt, uránt és foszfátokat is. 2006-os adat szerint 25 bánya van az arktiszi területeken,⁵⁶ de a mai napig nyitnak új bányákat. A Roszatom például lítium bányákat tervez nyitni Szibériában 800 millió dollár értékben,⁵⁷ a Kola-félszigeten pedig gazdag apatit-,⁵⁸ alumínium-, vasérc-, csillámpala-, titán-, réz-, nikkel-, kobalt-, flogopit-⁵⁹ és vermikulit-⁶⁰ lelőhelyek találhatók.⁶¹ Az észak felől érkező támadás eddig a technológia hiánya és az éghajlat miatt nem volt realitás. Ma azonban ez a tendencia megváltozni látszik, és a jég eltűnésével az orosz északi régiók is fenyegetettebbekké válnak. Egy, az Arktiszon kitörő fegyveres konfliktus éppen ezeket a létfontosságú gazdasági térségeket érintené először, ami jelentős csapás lenne az orosz gazdaságnak. Míg egy nyugatról jövő támadás során Oroszország (elméletileg) megteheti, hogy feladja a kevésbé fontos sztyeppéket, ezt északon nem teheti meg. Tehát Oroszország északi tevékenységét abból a szempontból is kell elemezni, hogy gazdaságilag az egyik legfontosabb területe egyre inkább kitetté válik.

Emellett az Arktisszal kapcsolatos orosz viselkedés is kooperáló állam képét mutatja. Valóban vannak területi vitái a térségben, de ezeket nem fegyverrel, unilaterális alapon kívánja megoldani, hanem a nemzetközi rendszer keretei között. Oroszország (elsőként) 2001-ben benyújtotta kérelmét az ENSZ Tengerjogi Egyezményére (UNCLOS)

⁵³ Piffero Spohr 2013. 44; Nowak 2008.

⁵⁴ Rescue Drone Taking off From Water Developed in Russia. 2021.

⁵⁵ Brzezinski 2020. 168.

⁵⁶ Glasby–Voytekhovsky 2010.

⁵⁷ Russia's Rosatom Plans to Launch Lithium Mines in Siberia, Arctic.

⁵⁸ Az apatitot műtrágya és mosószergyártáshoz használják.

⁵⁹ A flogopitot az autópárbán használt műanyagokhoz és asbeszt helyettesítésére használják fékeknel és váltóknel.

⁶⁰ A vermikulitot csírátzatáshoz, dugványozáshoz és magvetéshez használják.

⁶¹ Glasby–Voytekhovsky 2010.

hivatkozva, utalva arra, hogy a Lomonoszov-hágó és az Alfa-Mengyelejev-hágó a szi-bériai talapzat része. A világszervezet az orosz kérelmet elutasította, mivel nem állt rendelkezésére elegendő adat az orosz igény alátámasztására.⁶² 2013-ban Oroszország az Ohotszki-tenger kapcsán nyújtott be kérelmet, amelyet az illetékes bizottság⁶³ 2014-ben befogadott.⁶⁴ 2015-ben Oroszország ismét benyújtotta a 2001-es kérelmét, többévi kutatás eredményével kiegészítve,⁶⁵ amelyet azután 2021-ben kiegészített. Az új orosz területi igények már részben egybeesnek a kanadai és dán követelésekkel, ami előre vetíti a térségbeli konfliktusokat és a régió növekvő biztonságpolitikai jelentőségét.⁶⁶

Az orosz fegyverkezést illetően gyakran hangsúlyozzák, hogy Oroszország rendelkezik a legnagyobb jégtörő flottával és nukleáris meghajtású jégtörőket is alkalmaz.⁶⁷ Bár tagadhatatlan, hogy katonai konvojok előtt is haladhatnak jégtörők, így kettős felhasználású eszköznek lehet tekinteni azokat, a jégtörő flotta feladata elsősorban mégsem ez. Oroszországban nagy hagyománya van a nukleáris jégtörő hajók építésének. Gyártásukat a Szovjetunióban 1957-ben kezdték meg, továbbá jelenleg Oroszország az egyetlen olyan ország, amely nukleáris jégtörő hajót üzemeltet. A jégtörő hajók építése és meghajtása is más, mint a többi hajóé, mivel jóval erősebb meghajtást igényelnek. Földrajzi adottságainál fogva számos orosz település egyszerűen rá van utalva a jégtörő flották nyújtotta képességre, mivel ezekre a településekre csak így juttatható el szállítmány, köztük az élelmiszer is. Azt, hogy miért van szükség ilyen jégtörőkre, talán a legjobban az 1983-as mentőakció mutatja be. 1983-ban az orosz jégtörő flotta 14 hajóból állt, ebből három nukleáris meghajtású volt (Lenin, Leonid Brezsnyev és a Sibir). Az 1983-as ősz a vártánál is hidegebb volt, és több mint 20 tanker és teherhajó ragadt a jég fogságába. Mire a jégtörők, köztük több nukleáris meghajtású is, ki tudta szabadítani a hajókat, egyet már összetört a jég és elsüllyedt. E válság hatására számos változtatást vezettek be. A régebbi kisebb hajókat kivonták az Arktiszról, valamint kikötőfejlesztésbe kezdtek, hogy képesek legyenek nagyobb hajók befogadására. Több hajót állomásoztattak az arktiszi kikötőkben, hogy szükség esetén hamar el tudják kezdeni tevékenységüket. Megkezdték továbbá a LASH hajók⁶⁸ alkalmazását, amelyek bármelyik arktiszi kikötőben képesek ki- és berakodni.⁶⁹ Ez csak egy eset volt a sokból, azonban azt a következtést le lehet vonni, hogy az orosz jégtörő flotta nagyságát részben a partvonal hossza, részben pedig a jég okozta kihívás indokolja, mintsem támadó szándék.

Államközi együttműködésekkel kapcsolatban kiemelendő, hogy 2015-ben a túlhaláztat elkerülése érdekében Oroszország, az Egyesült Államok, Kanada, Dánia és Norvégia önként megállapodtak, hogy betiltják a kereskedelmi halászatot a Jeges-tengeren

⁶² Heininen–Sergunin–Yarovoy 2014.

⁶³ Az ENSZ Kontinentális Talapzat Bizottsága (Commission on the Limits of Continental Shelf, CLCSÖ).

⁶⁴ Commission on the Limits of Continental Shelf 2014.

⁶⁵ *Russia Lays Claim to Vast Areas of Arctic*. 2015.

⁶⁶ *Russia Claims Continental Shelf in Arctic Ocean*. 2021; Tranter 2021.

⁶⁷ Osborn 2021; Melino–Conley é. n.; Gady 2015.

⁶⁸ „A [LASH] a *Lighter Aboard Ship* angol kifejezés kezdőbetűiből képzett és a magyar hajózási szaknyelv által is használt kifejezés, mely a folyami–tengeri-folyami, ugyan végig vízi úton történő, de mégis kombinált áruszállítási mód megnevezésére szolgál.” Lásd Hadházi é. n.

⁶⁹ Barr–Wilson 1985.

(a kizárólagos gazdasági övezeten belüli halászat kivételével).⁷⁰ Azóta az egyezmény új tagokkal bővült, mivel csatlakozott az Európai Unió, Kína, Japán és a Koreai Köztársaság is.⁷¹ Ezt követően az Egyesült Államok, Kína, Japán, Oroszország, Kanada, Dánia, Norvégia, Izland, a Koreai Köztársaság és az Európai Unió közös kutatásban állapodtak meg a túlhalászat ellen, amelynek az előző megállapodás adta az alapját. Jelenleg pedig egy olyan testület létrehozása is tervben van, amely szabályozza az ellenőrizetlen halászatot, és eljár halászati viták esetén.⁷²

2018-ban a Bering-szoroson áthaladó forgalom növekedése miatt az Egyesült Államok és Oroszország közösen tett javaslatot a Bering-szoroson és a Bering-tengeren áthaladó önkéntes hajózási útvonalak kialakítására, amelyet a Nemzetközi Tengerészeti Szervezet⁷³ elfogadott, és 2018-ban hatályba is léptetett.⁷⁴

Végezetül az Arktisz a Föld azon kevés helyszíneinek egyike, ahol az Egyesült Államok és Oroszország vezérkari főnökei találkozhatnak. 2021 szeptemberében került sor Mark Milley, az amerikai Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának elnöke és Valerij Geraszimov, az Orosz Fegyveres Erők Főparancsnoka hatórás megbeszélésére Finnországban.⁷⁵ Azonban nemcsak katonai vezetők találkoznak a térségben, hanem a félkatonai szervezetnek minősülő parti őrségek is. 2021-ben az Egyesült Államok Partii Őrsége és az orosz Tengeri Mentő Szolgálat megállapodott abban, hogy aktualizálják terveiket a nemzetközi tengeri szennyezés megakadályozása érdekében a Bering- és a Csukucs-tengeren. A megállapodást nem sokkal azután kötötték meg, hogy a parti őrség és az orosz határőrök közös járőrözést hajtottak végre a két ország tengeri határánál.⁷⁶ 2021 januárjában pedig az amerikai Polar Star hajó orosz repülővel hajtott végre kommunikációs gyakorlatokat és a jövőben továbbiakat is terveznek.⁷⁷

3. Következtetések

Az Arktisz mint önálló régió létét, amelyre nem, vagy csak minimálisan hatnak más régiók konfliktusai, a fenti stratégiaelemzés igazolta. Megvizsgálva, hogy az államok stratégiai szinten milyen percepcióval rendelkeztek 2014 előtt és 2014 után, az az általános következtetés vonható le, hogy az arktiszi államok stratégiai szinten is érzékelték, hogy a globális biztonságpolitikai helyzet az elmúlt években jelentősen megváltozott. S bár régióspecifikus problémákról van szó, a legmeghatározóbb kérdés, amely az országokat foglalkoztatja, az éghajlatváltozás és az együttműködés fenntartása. Azt is meg kell jegyezni, hogy hatásként, még ha minimális mértékben is, de mind az állami szinten, mind az állam feletti szinten megfigyelhető volt az arktiszi integráció lassulása és néhány területet érintően visszaesése, leglátványosabban

⁷⁰ Hoag 2016.

⁷¹ Európai Bizottság, Tengerügyi és Halászati Főigazgatóság 2021.

⁷² Danilov 2021; Okuyama 2021.

⁷³ International Maritime Organization (IMO).

⁷⁴ Ham 2018; Fletcher et al. 2020.

⁷⁵ Liebermann–Kaufman 2021.

⁷⁶ Ez nem az első eset volt; már 2019-ben is hajtottak végre közös járőrözést. Lásd *Russian Border Guards, US Coast Guard Conduct Joint Patrolling in Bering Sea*. 2019.

⁷⁷ Schreiber 2021.

a katonai együttműködések terén. A kutatás eredményeit értékelve azonban a krími válság nem értékelhető olyan töréspontnak az Arktiszt érintően, amely megszakította volna a régióban zajló békés együttműködési folyamatokat.

Oroszország vonatkozásában a stratégiák elemzése alapján kijelenthető, hogy az ország az arktiszi régióban nem agresszorként lép fel, hanem együttműködésre törekszik. Oroszország számára kiemelten fontos az arktiszi régió mind gazdasági, mind biztonsági szempontból, és az ország ennek megfelelően cselekszik. A fő szempont a régió stabilitásának biztosítása a gazdasági potenciálok kiaknázása érdekében. Oroszország, bár növelte katonai képességeit a régióban, vitás ügyeinél mégsem alkalmazza a katonai erőt. A konfliktusoknál a tárgyalást részesíti előnyben, kiemelten követi a nemzetközi jog rendelkezéseit, és területi vitáknál aláveti magát a nemzetközi rezsim döntéseinek.

Mindezek alapján tehát bizakodhatunk, hogy a klímaváltozás nem várt, de minden bizonnyal rövidesen bekövetkező hatásai nem egy konfliktusokkal terhelt térség kialakulásához fognak vezetni az Arktiszt illetően, hanem az Északi-sarkvidék továbbra is olyan békés közeg marad, mint amilyen az elmúlt évszázadokban volt.

Felhasznált irodalom

- A Parliamentary Resolution on Iceland's Arctic Policy.* (2011. március 28.). Online: www.government.is/media/utanrikisraduneyti-media/media/nordurlandaskrifstofa/A-Parliamentary-Resolution-on-ICE-Arctic-Policy-approved-by-Althingi.pdf
- Arctic Sovereignty a Priority: Harper. *CBC News*, 2010. augusztus 23. Online: www.cbc.ca/news/politics/arctic-sovereignty-a-priority-harper-1.951536
- Barr, William – Wilson, Edward A. (1985): The Shipping Crisis in the Soviet Eastern Arctic at the Close of the 1983 Navigation Season. *Arctic*, 38. évf. 1. sz. 1–17. Online: <https://doi.org/10.14430/arctic2101>
- Brzezinski, Zbigniew (2020): *Stratégiai vízió.* Budapest, Antall József Tuddásközpont.
- Canada's Arctic and Northern Policy Framework.* Government of Canada, 2019. Online: www.rcaanc-cirnac.gc.ca/DAM/DAM-CIRNAC-RCAANC/DAM-NTHAFF/STAGING/texte-text/nth-arctic_northern_policy_framework_1662642171557_eng.pdf
- Canada's Northern Strategy: Our North, Our Heritage, Our Future* (2009). Ottawa, Canada, Indian and Northern Affairs. Online: https://publications.gc.ca/collections/collection_2009/ainc-inac/R3-72-2008.pdf
- Commission on the Limits of Continental Shelf: *Summary of Recommendations of the Commission on the Limits of the Continental Shelf in Regard of the Partial Revised Submission Made by the Russian Federation in Respect of the Sea of Okhotsk on 28 February 2013.* Subcommission established for the consideration of the Submission made by the Russian Federation (2014. február). Online: www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01_rev13/rusrevrec.pdf
- Danilov, Peter B. (2021): US, China and Russia Plan Joint Research in Order to Regulate Arctic Fishing. *High North News*, 2021. augusztus 2. Online: www.highnorthnews.com/en/us-china-and-russia-plan-joint-research-order-regulate-arctic-fishing

- Defence Agreement 2018–2023* (2018). Danish Government. Online: www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/forlig/-danish-defence-agreement-2018-2023-pdf-a-2018.pdf
- Dennis, Christopher (2019): US Officials Welcome Norway's New F-35 Capabilities in an Increasingly Competitive Northern Europe. *Stars and Stripes*, 2019. november 27. Online: www.stripes.com/theaters/europe/us-officials-welcome-norway-s-new-f-35-capabilities-in-an-increasingly-competitive-northern-europe-1.608872
- Duxbury, Charles (2020): The 5 Most Important Races for the Arctic. *Politico*, 2020. január 1. Online: www.politico.eu/article/5-races-for-the-arctic-trade-resources-supremacy-tourism-salvation
- Európai Bizottság, Tengerügyi és Halászati Főigazgatóság (2021): *Arctic: Agreement to prevent unregulated fishing enters into force* (2021. június 25.). Online: https://ec.europa.eu/oceans-and-fisheries/news/arctic-agreement-prevent-unregulated-fishing-enters-force-2021-06-25_hu
- Finland's Strategy for Arctic Policy* (2021). Finnish Government (2021. június 18.). Online: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163247/VN_2021_55.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Finland's Strategy for the Arctic Region 2013*. Prime Minister's Office Publication, 16/2013, (2013. augusztus 23.). Online: https://vnk.fi/documents/10616/1093242/J1613_Finland%E2%80%99s+Strategy+for+the+Arctic+Region.pdf/cf80d586-895a-4a32-8582-435f60400fd2
- Fletcher, Sierra – Higman, Bretwood – Chartier, Alisha – Robertson, Tim (2020): *Adherence to Bering Strait Vessel Routing Measures in 2019*. Plymouth, (2020. április). Online: www.pewtrusts.org/-/media/assets/2020/04/200131nukaberings StraitRoutingStudy.pdf
- Gady, Franz-Stefan (2015): Russia and China in the Arctic: Is the US Facing an Icebreaker Gap? *The Diplomat*, 2015. szeptember 7. Online: <https://thediplomat.com/2015/09/russia-and-china-in-the-arctic-is-the-us-facing-an-icebreaker-gap>
- Glasby, Geoff – Voytekhovskiy, Jurij (2010): Arctic Russia: Minerals and Mineral Resources. *The Geological Society*, 2010. augusztus 8. Online: www.geolsoc.org.uk/Geoscientist/Archive/August-2010/Arctic-Russia-minerals-and-mineral-resources
- Grätz, Jonas (2012): The Arctic: Thaw with Conflict Potential. *CSS Analysis in Security Policy*, 118. évf. 1–4. Online: <https://doi.org/10.3929/ethz-a-007563656>
- Hadházi Dániel (é. n.): *LASH hajózás*. Online Vízügyi Szótár. Online: www.gwpszotar.hu/kifejezes/8047
- Ham, Walter (2018): *U.S., Russia Propose Voluntary Bering Strait Shipping Routes*. U.S. Department of Defense (2018. január 25.). Online: www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/1423960/us-russia-propose-voluntary-bering-strait-shipping-routes
- Heininen, Lassi – Sergunin, Alexander – Yarovoy, Gleb (2014): *Russian Strategies in the Arctic: Avoiding a New Cold War*. Moszkva, Valdai Discussion Group. (2014. szeptember). Online: www.uarctic.org/media/857300/arctic_eng.pdf
- Herz, John H. (1950): Idealist Internationalism and the Security Dilemma. *World Politics*, 2. évf. 2. sz. 157–180. Online: <https://doi.org/10.2307/2009187>

- Hoag, Hannah (2016): Nations Negotiate Fishing in Arctic High Seas. *The New Humanitarian*, 2016. április 28. Online: <https://deeply.thenewhumanitarian.org/arctic/articles/2016/04/28/nations-negotiate-fishing-in-arctic-high-seas>
- Holland, Andrew (2014): National Security in a Rapidly Changing Arctic: How a Lack of Attention to the Arctic is Harming America's Interests. *Georgetown Journal of International Affairs*, 15. évf. 1. sz. 79–88. Online: www.jstor.org/stable/43134266
- Iceland and NATO (é. n.) Government of Iceland. Online: www.government.is/diplomatic-missions/permanent-delegation-of-iceland-to-nato/iceland-and-nato/
- Käpylä, Juha – Mikkola, Harri (2013): *Arctic Conflict Potential – Towards an Extra-arctic Perspective*. FIA Briefing paper 138. Helsinki, 2013. szeptember 24. Online: www.fiia.fi/wp-content/uploads/2017/01/bp138.pdf
- Kingdom of Denmark *Strategy for the Arctic 2011–2020* (2011). Copenhagen, Ministry of Foreign Affairs. Online: <http://library.arcticportal.org/1890/1/DENMARK.pdf>
- Klimenko, Ekaterina (2020): *Russia's new Arctic Policy Document Signals Continuity Rather than Change*. Stockholm International Peace Research Institute, (2020. április 06.). Online: www.sipri.org/commentary/essay/2020/russias-new-arctic-policy-document-signals-continuity-rather-change
- Kulesa, Łukasz – Frear, Thomas – Raynova, Denitsa (2016): Existing Arrangements to Manage Incidents in the Euro-Atlantic Area. In *Managing Hazardous Incidents in the Euro-Atlantic Area: A New Plan of Action*. European Leadership Network, 2016. Online: www.europeanleadershipnetwork.org/wp-content/uploads/2017/10/ELN-Managing-Hazardous-Incidents-November-2016.pdf
- Liebermann, Oren – Kaufman, Ellie (2021): Top US General Mark Milley Meets with His Russian Counterpart in Finland. *CNN*, 2021. szeptember 22. Online: <https://edition.cnn.com/2021/09/22/politics/milley-russia-meeting-finland/index.html>
- Medvedev, Dimitrij (2008): *Basics of the State Policy of the Russian Federation in the Arctic for the Period till 2020 and for a Further Perspective*. Arctic Knowledge Hub. Online: www.arctis-search.com/Russian+Federation+Policy+for+the+Arctic+to+2020
- Melino, Matthew – Conley, Heather A. (é. n.): The Ice Curtain: Russia's Arctic Military Presence. *CSIS*. Online: www.csis.org/features/ice-curtain-russias-arctic-military-presence
- Micallef, Joseph V. (2020): President Trump's New Polar Strategy Is the First Step to Defending the Arctic. *Military.com*, 2020. augusztus 4. Online: www.military.com/daily-news/opinions/2020/08/04/president-trumps-new-polar-strategy-first-step-defending-arctic.html
- Moe, Arild – Fjaertoft, Daniel – Øverland, Indra (2011): Space and Timing: Why Was the Barents Sea Delimitation Dispute Resolved in 2010? *Polar Geography*, 34. évf. 2. sz. 145–162. Online: <https://doi.org/10.1080/1088937X.2011.597887>
- Nilsen, Thomas (2019): Russian Navy to Hold Live-Fire Exercise off Northern Norway. *The Independent Barents Observer*, 2019. augusztus 6. Online: <https://thebarentsobserver.com/en/security/2019/08/russian-navy-announces-comprehensive-exercise-northern-norway>

- Norway's Arctic Policy (2014). Oslo, Norwegian Ministry of Foreign Affairs. Online www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/nord/nordklo-den_en.pdf
- Nowak, David (2008): Russian Warships to Patrol Arctic. *The Guardian*, 2008. július 15. Online: www.theguardian.com/world/2008/jul/15/russia.arctic
- Obama, Barack (2013): *National Strategy for the Arctic Region*. U.S., 2013. május 10. Online: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/nat_arctic_strategy.pdf
- O'Dwyer, Gerald (2021): Norway and Russia Sharpen Transparency Pact on Warship, Aircraft Moves. *Defense News*, 2021. augusztus 20. Online: www.defense-news.com/global/europe/2021/08/20/norway-and-russia-sharpen-transparency-pact-on-warship-aircraft-moves
- Okuyama, Miki (2021): International Research Planned to Manage Arctic Fish Stocks. *Nikkei Asia*, 2021. augusztus 1. Online: <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/International-research-planned-to-manage-Arctic-fish-stocks>
- Osborn, Kris (2021): Russia's Arctic Icebreakers Could Conduct Armed Military Missions. *The National Interest*, 2021. január 12. Online: <https://nationalinterest.org/blog/buzz/russia-s-arctic-icebreakers-could-conduct-armed-military-missions-176243>
- Piffero Spohr, Alexandre et al. (2013): The Militarization of the Arctic: Political, Economic and Climate Challenges. *Model United Nations Journal*, 1. évf. 11–70. Online: www.ufrgs.br/ufrgsmun/2013/wp-content/uploads/2013/10/The-Militarization-of-the-Arctic-Political-Economic-and-Climate-Changes.pdf
- Rescue Drone Taking off From Water Developed in Russia. *Tass*, 2021. szeptember 28. Online: <https://tass.com/economy/1343447>
- Russia Claims Continental Shelf in Arctic Ocean. *The Moscow Times*, 2021. április 12. Online: www.themoscowtimes.com/2021/04/12/russia-claims-continental-shelf-in-arctic-ocean-a73566
- Russia Lays Claim to Vast Areas of Arctic. *The Guardian*, 2015. augusztus 4. Online: www.theguardian.com/world/2015/aug/04/russia-lays-claim-to-vast-areas-of-arctic-seabed
- Russian Border Guards, US Coast Guard Conduct Joint Patrolling in Bering Sea. *TASS*, 2019. június 11. Online: <https://tass.com/society/1063239>
- Russia's Rosatom Plans to Launch Lithium Mines in Siberia, Arctic. *Engineering and Mining Journal*, 2021. augusztus 5. Online: www.e-mj.com/breaking-news/russias-rosatom-plans-to-launch-lithium-mines-in-siberia-arctic/
- Schreiber, Melody (2021): U.S. And Russia Sign New Maritime Pollution Agreement, Conduct Joint Bering Sea Patrol. *Arctic Today*, 2021. február 11. Online: www.arctictoday.com/u-s-and-russia-sign-new-maritime-pollution-agreement-conduct-joint-bering-sea-patrol
- Staalesen, Atle (2019): Russia Sets Out Stringent New Rules for Foreign Ships on the Northern Sea Route. *Arctic Today*, 2019. március 8. Online: www.arctictoday.com/russia-sets-out-stringent-new-rules-for-foreign-ships-on-the-northern-sea-route/
- Sweden's Strategy for the Arctic Region* (2011). Government Offices of Sweden, Stockholm. Online: www.government.se/contentassets/85de9103bbbe-4373b55eddd7f71608da/swedens-strategy-for-the-arctic-region

- The Norwegian Government's Arctic Policy* (2021). Oslo, Norwegian Ministry of Foreign Affairs. Online: www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/nord/arctic_strategy.pdf
- Tranter, Emma (2021): 'You Cannot Claim Any More:' Russia Seeks Bigger Piece of Arctic. *CBC News*, 2021. április 11. Online: www.cbc.ca/news/canada/north/russia-arctic-ocean-canada-united-nations-continental-shelf-1.5983289
- Trump, Donald J. (2020): *Memorandum on Safeguarding U.S. National Interests in the Arctic and Antarctic Regions*. 2020. június 9. Online: <https://uaf.edu/caps/resources/policy-documents/us-memorandum-on-safeguarding-natl-interests-in-the-arctic-and-antarctic-regions-2020.pdf>
- U.S. Office of the Under Secretary of Defense (2019): *Report to Congress Department of Defense Arctic Strategy*. Virginia, 2019. június. Online: <https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF>
- U.S. Department of Defense (2011): *Report to Congress on Arctic Operations and the Northwest Passage*. 2011. május 25. Online: https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/Tab_A_Arctic_Report_Public.pdf